

Nicolae Melinescu

Vecina mea, Africa

Volum editat cu sprijinul Societății Naționale
de Gaze Naturale Romgaz SA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MELINESCU, NICOLAE

Vecina mea, Africa / Nicolae Melinescu. - Târgoviște :

Cetatea de scaun, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-537-415-7

94

Toate drepturile de reproducere, integral sau parțial, prin orice mijloace, inclusiv stocarea neautorizată în sisteme de căutare sunt rezervate. Reproducerea se poate face doar cu acordul scris al autorului, cu excepția unor scurte pasaje care pot constitui obiectul recenziilor și prezentărilor.

ISBN 978-606-537-415-7

copyright Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018

www.cetateadescaun.ro, editura@cetateadescaun.ro

Cuprins

Vecina mea, Africa	7
Nu numai europenii au produs eroi.....	25
Exploratori și mercenari.....	45
Dictaturi înghețate în timp.....	67
Africa și potențialul său politic actual.....	81
Istoria unui genocid uitat. Cazul triburilor herero și nama(qua).....	99
Anticultura în conflicte asimetrice.....	125
Centrul Africii subsahariene: noi surse de presiune a migrației ilegale	143
Cine cade în plasa extremismului violent?.....	157
Africa: perimetru al crizelor alimentare și al mișcărilor necontrolate de populație	171
Sclavii secolului al XXI-lea	185
Dilema somaleză: să mori sub bombe sau să mori de foame?	195
Gangsteri ecuatoriali.....	203
Migrația africană și soluțiile paliative; cazul Sierra Leone.....	233
Asalt împotriva Coloanelor lui Hercule	249
Goana către moarte.....	261
B'wana Trump	273
Africa, încotro?	283



Harta geo-politică a Africii

Grafica: Cătălin Predoiu



Vecina mea, Africa



Titlul cărții nu trebuie interpretat ca o simplă cascatorie publicistică menită să-i păcălească pe eventualii cititori și să-i ademenească spre lectură. El pornește de la realitatea lumii de astăzi, tot mai intens și mai dens conectată prin ceea ce domină comunicarea globală, și anume digitalizarea și schimbul de informații în timp real. Dezvoltările tehnologice, capacitatea comunicării digitale de unire a unor zone geografic depărtate, dar cu interese comune sau apropiate, cererea tot mai mare de materii prime utile noilor industrii ale informaticii, rare în lume și abundente în Africa au făcut din acest continent un teritoriu apropiat și datorită unor relații tot mai extinse și mai diverse cu România în ultimele patru decenii ale secolului trecut, relații presărate, din păcate, cu ingrediente ideologice. Interesul economic a prevalat și țara noastră a dialogat și cu anti-comunistul Mobutu, și cu împăratul etiopian Haile Selassie, cu marxistul Neto, cu dictatorii de pe coasta de vest, cu generalii nigerieni sau cu filofrancezul Sedar Senghor. România nu a știut sau nu a vrut să capitalizeze încrederea și popularitatea dobândite pe timpul efectuării unor proiecte industriale, agricole, de infrastructură sau educaționale după schimbarea de regim și locul ei a fost ocupat foarte repede de nou veniți, mai abili și mai potenți care s-au instalat pe piața africană.

Îi propun cititorului un mozaic de situații, conjuncturi și conflicte mai noi sau mai vechi care influențează relațiile internaționale actuale, o culegere de comentarii și analize. Unele dintre ele, marcate în notele de subsol, au fost comunicări la manifestări științifice; cele neidentificate ca atare au fost publicate sub forma unei rubrici lunare în revista de cultură *Curtea de la Argeș*, editată de Aca-

micianul Gheorghe Păun. Prin aceste demersuri jurnalistice doresc să apropii actualitatea imensului continent negru de publicul românesc, care sper că va găsi informații interesante, situații pitorești și evenimente mai puțin cunoscute.

După un travaliu dureros de peste o jumătate de secol, Africa s-a eliberat în bună parte de imaginea medievală a teritoriului din afara lumii, de continent sălbatic cu câteva oferte exotice, dar și cu numeroase capcane pentru cetățeanul civilizației Coca Cola. E adevărat, eliberarea încă nu este desăvârșită, particularitățile țărilor continentului ca un mod cu totul personal de stabilire și respectare a relațiilor interumane fac greu de înțeles frământările și progresele din interiorul regiunii subsahariene. O adevărată prăpastie desparte civilizația occidentală a individului, bazată pe sintagma filosofică individualistă «gândesc, deci exist!» de cea africană, izvorâtă din necesitatea de a supraviețui în grup într-un mediu complex și nu lipsit de amenințări naturale, «exist pentru că există». Întreaga paradigmă internațională a fost concentrată de și în spațiul virtual, de transferurile tehnologice, sociale și comportamentale. O carte despre Africa se sprijină și pe un argument propriu românesc: legăturile de decenii între România și statele subsahariene, precum și interesele actuale de colaborare și de dialog. Multe state ale lumii pot să depășească asemenea argument, dar pentru noi această zestre este particularizată de calitatea legăturilor stabilite de numeroșii studenți africani deveniți ingineri, constructori, medici, agronomi în țara de origine după stadiul universitar din România. Se adaugă cultura de grup pe care lucrătorii români au dezvoltat-o în comunitățile africane în care au trăit și muncit ani de zile, aducând cu ei tradițiile, obiceiurile și chiar gustul bucatelor românești.

Modificările din regimurile politice ale continentului african de după anul 1990 au repus Africa pe harta politică, transformând-o dintr-un teritoriu al dictatorilor pe viață într-un perimetru al dialogului și al conlucrării extra – și intracontinentale. Din cele cincizeci și patru de state africane, treizeci și cinci sunt pe o traiectorie democratică ascendentă. Persistă și anomalii politico-militare cum ar fi Angola (același președinte, Eduardo dos Santos, din 1979), Uganda (Yoweri Museveni e la putere din 1986) sau Zimbabwe (Robert Mugabe, premier din 1980, președinte din 1987 până în 2017). Studiul actualității politice și sociale africane a dus la dezvoltarea unor concepte noi în științele relațiilor și ale comunicării internaționale. Așa au apărut termeni ca state eșuate (Somalia), state în curs de eșuare (Zimbabwe), state slabe (Sudan), anocrație (Nigeria), lansați tocmai ca să descrie cât mai exact o stare de fapt dintr-o țară sau alta și diversitatea de medii umane cu caracteristici proprii. Africa subsahariană rămâne unul dintre teritoriile cele mai bogate în resurse minerale, dar și în resurse umane. Vârsta medie este de 17,4 ani, pe când în Europa ea depășește 42 de ani. Dincolo de regimuri anchilozate și coclite, continentul este marcat de drame mondiale, între care terorismul. Patru mari focare au creat și alimentează o criză mondială majoră prin implicațiile și consecințele lor: Gruparea nigeriană Boko Haram, rebelii somalezi din Al Shabaab, Al Janjaweed în vestul Sudanului și în Ciad și organizația Al Qaeda magrebiană. Zeci de facțiuni locale din Libia, Congo democrat, Africa Centrală, Sierra Leone (ca să le cităm pe cele mai barbare) rămân provocări cu perimetru local, dar cu efecte africane și internaționale. „Rolul Africii în globalizarea terorismului este mult mai persistent și mai

îngrijorător și provoacă anumite preocupări presante care privesc stabilitatea ordinii mondiale.(...) Trei procese universale au creat o nouă incertitudine de securitate și amenință sistemul mondial. Acestea sunt: scăderea beneficiilor globalizării pentru țările africane, globalizarea Islamului și extinderea tehnologiei informaționale pe continent¹. Ele fac parte din peisajul social, economic și politic al Africii și adaugă noi provocări pentru un continent care a suferit destul de-a lungul perioadei moderne.

Deși noii lideri africani s-au temut că prăbușirea comunismului european va determina o scădere a interesului pentru dezvoltarea țărilor lor, evoluția evenimentelor și direcțiile de colaborare cu lumea exterioară s-au extins, dar pe baze și cu obiective noi. Ajutoarele și stipendiile acordate de țările donatoare în perioada Războiului Rece numai pe criterii ideologice urmăreau consolidarea celor două sfere de influență în zonă. Ele au fost reorientate spre dezvoltarea prin eforturi proprii și spre democratizarea vieții interne, acolo unde au apărut simptomele unei însănătoșiri a vieții politice, economice și sociale. Rezultatul acestei reorientări a făcut din Uniunea Europeană principalul partener al Africii subsahariene. Africa, privită de inițiatorii geopoliticii Freidrich Ratzel, Rudolf Kjellén, Sir Halford Mackinder sau Nicholas Spykman, ca un teritoriu misterios, plasat undeva în afara evenimentelor planetare semnificative, a fost tratată în mod arbitrar și nedrept ca marginea exterioară a periferiei societății umane. La numai doisprezece ani după abolirea oficială de către Marea Britanie a traficului cu sclavi africani,

¹ John Davis (ed.), *Africa and the War on Terrorism*, Ashgate, Aldershot Hampshire, England, 2007.

acidul eseist și pamfletar Thomas Carlyle îi „avertiza” pe cei pe care îi ridiculiza cu titlul ironic de „obscurii mei prieteni” că rămâneau sortiți, așa eliberați din robie cum se găseau, a fi slugile celor considerați de el superiori, stăpânii albi. Nici celebrul filosof Georg Wilhelm Friedrich Hegel nu s-a dovedit mai generos în aprecierile de pe la 1830, când afirma, culmea, fără argumente, că Africa rămânea în afara istoriei și dincolo de procesele care ar fi putut-o include în dezvoltarea umanității. Drept onorabilul Winston Churchill, ulterior laureat al Premiului Nobel pentru literatură, deși nu a scris decât memorii, formula, la începutul secolului al XX-lea, după o inspecție de vechil în estul Africii coloniale, edicte lămuritoare pentru o viziune derizorie despre șefii de trib, impropriu costumați, după părerea lui, pentru plecăriunea umilă dinaintea ilustrului buwana, stăpânul alb.

Asemenea atitudini au generat inițial și au dezvoltat ulterior statutul puterilor coloniale în Africa și au transformat continentul de peste treizeci de milioane de kilometri pătrați în proprietăți britanice, franceze, portugheze, belgiene, germane (până în 1918), italiene sau spaniole. În 1880, europenii controlau o zecime din teritoriul Africii subsahariene (exclusiv centura mediteraneană formată din Maroc, Tunisia, Libia, Egipt), dar la începutul secolului al XX-lea stăpânii coloniali dominau cu putere absolută 90 la sută din suprafața continentului negru. Din blocul continental marcat inițial pe hărți cu uriașe pete albe, dincolo de marginea istoriei, Africa a devenit, treptat, o vecină mai îndepărtată a Europei, acceptabilă când erau luate în calcul uriașele resurse naturale terane și subterane, dar total neplăcută când apăreau nemulțumiri și revolte ale băștenișilor, cum a fost sângerosul conflict Mau-Mau din Kenya.

Multă vreme, harnicii colonialiști, copleșiți de efortul căratului spre metropole al aurului, al diamantelor, al uleiului de palmier, al cafelei sau al mirodeniilor, au continuat să-i dea crezare lui Hegel și să joace cartea lipsei de istorie a continentului, chiar dacă numai în feudalismul târziu acesta cunoscuse prezența și influența a cel puțin douăzeci de regate sau sultanate puternice. Motivația unei asemenea orbiri trufașe a fost lipsa izvoarelor istorice tipic europene: documente, monumente, cronici, corespondențe, contracte, adică sursele materiale. Tradiția orală africană, extrem de bogată în date și fapte, fidelă unei istorii complexe, adevărata coloană vertebrală a memoriei colective, a fost privită de europeni ca o colecție de basme și mituri animiste pitorești, inferioare celor trei C sub stindardul cărora a avut loc invazia europeană: civilizație, comerț, credință. O culegere de documente în arabă din secolele al XII-lea până în al XIX-lea, aproximativ șapte sute de mii de manuscrise, unele și în limbile locale manding, songhay și tamasheq, cuprinzând tratate de medicină, matematică, filosofie și geografie, păstrate în biblioteca din Tombouctou, Mali, a stârnit interesul comunității internaționale abia în 1970, când UNESCO a inițiat crearea unui fond de conservare, ulterior subfinanțat și neproductiv. Norvegia a reușit în 2006-2007 să adune banii necesari și să mandateze o fundație particulară cu păstrarea și stocarea digitală a comorilor de cunoaștere originară africană, păstrate în Mali.

Odată cu revenirea Republicii Sudafricane în cercul statelor cu un regim democratic, după decenii de apartheid, în urma alegerilor multirasiale din 1994, odată cu nevoia de reconstituire a istoriei reale a continentului și a țării dincolo de aroganța albilor minoritari, dar dominatori,

tradiția orală africană a fost acceptată ca sursă de istorie directă și credibilă. Din păcate, așa cum comuniștii au recroît istoria unor țări acaparate vremelnice, inclusiv a României, și în Africa de Sud dominantă negritudinii a dus la dezechilibre și la exagerări. Istoria publicată în 2007, excelent realizată, bine documentată pentru contribuția populațiilor xhosa, bantu și zulu, conține doar douăsprezece imagini ale albilor (și acela incriminatoare) dintr-un fond de două sute de fotografii și ilustrații.

Treptat, însă, Africa subsahariană a traversat cel de-al doilea semicerc geopolitic (a se citi marginea extremă a lumii civilizate) desenat de sir Halford Mackinder și s-a apropiat de pivoții eurasiatici. Prima etapă a constituit-o procesul decolonizării, început cu Sudanul în 1956, proces pe parcursul căruia România s-a apropiat de noile state independente în primul rând din interese economice. În redactarea mandatului delegației României care avea să reprezinte țara la cea de-a XX-a sesiune a Adunării Generale ONU, Directiva politică indica la punctul 5: „Delegația va exprima sprijinul și solidaritatea țării noastre cu popoarele care luptă pentru scuturarea jugului dominației străine, împotriva colonialismului și neocolonialismului, pentru apărarea și consolidarea independenței naționale, pentru dezvoltarea liberă a fiecărei națiuni... Delegația va susține acțiunile statelor africane în problema Africii de sud-vest (Aflată ilegal sub controlul Africii de Sud, *n.N.M.*); se va pronunța pentru lichidarea ultimelor vestigii ale colonialismului – Angola, Mozambic, împotriva regimului de discriminare rasială din

Africa de Sud, Rhodesia”². Citatul sună emfatic și declarativ, dar cu peste cincizeci de ani în urmă o asemenea poziție principială, alta decât a dictatelor de la Moscova, reprezenta o atitudine îndrăznească, apreciată de noii lideri africani. În plus, în 1966, procesul decolonizării nu încheiase un deceniu de istorie (primele teritorii eliberate au fost Sudanul în 1956 și Ghana în 1957) și atașarea unei țări europene față de acest proces i-a dat un semnal timpuriu al României să-și extindă relațiile politice și economice către o zonă care avea destule puncte comune cu situația curentă a țării noastre.

Anii '60, marcați de eliberarea galopantă a teritoriilor africane, a coincis cu industrializarea forțată a României, însoțită de o necesitate crescândă de materii prime. Evident, nu a lipsit și un apendice ideologic, dar acesta nu a împiedicat încheierea unor acorduri comerciale avantajoase cu țări africane declarat anticomuniste, cum erau Zair, Nigeria sau Coasta de Fildeș. Decolonizarea nu a fost un proces reparatoriu, inițiat de fostele metropole ca un gest de pocăință după jaful comis pe continentul negru aproape o sută de ani. Decolonizarea a fost susținută și alimentată de cei doi hegemoni, SUA și URSS, la Organizația Națiunilor Unite, pentru că ei nu făcuseră parte din elita care a tranșat Africa cu rigla și compasul în timpul Conferinței de la Berlin din 1884-1885, operație orchestrată și impusă de cancelarul Otto Eduard Leopold von Bismarck, aplaudat și ascultat de Marea Britanie și

² Arhiva Națională, fond CC al PCR, Cancelarie, Dosar nr. 114/1966, ff.22-36, *apud* ambasador Nicolae Ecobescu (coordonator) *România. Supraviețuire și afirmare prin diplomatie în anii Războiului Rece*, vol. 9, Fundația Europeană Titulescu, București, 2017.